

Ladislav Fuks: Spalovač mrtvol: poznámky k interpretaci

Literatura o druhé světové válce (tedy fakticky o letech 1938 – 1945) se tradičně pro účely školní výuky dělí na **dvě vlny**. Tu **první (hned po 1945)** představují díla zabývající se především válečnými operacemi. Ta **druhá (cca od 1956)** zdůrazňuje politické a morální aspekty válečné doby a hledá především odpověď na otázku, jak se tváří v tvář nacistickému teroru i ideologii zachovali **obyčejní lidé**. Obzvláště se zkoumalo, **jak to bylo možné**, že nacismu přitakali také mnozí z těch, kdo ve svém rodinném i pracovním životě byli vzornými manželi či rodiči a v zaměstnání spolehlivými profesionály. A právě o tomhle je Fuksova novela *Spalovač mrtvol*. Najdeme v ní ovšem mnohem víc.

Pan Kopfrkingl (jde o reálně existující německé příjmení) je manželem a otcem dvou dopsávajících dětí – syna Miliho a dcery Ziny. Manželka i děti jsou jemní a introvertní lidé, Kopfrkingl je člověk na první pohled **esteticky založený**, ale ve skutečnosti rodinu **pevně ovládá**. Výmluvným svědectvím je fakt, že svou ženu Marii neoslovuje jejím skutečným jménem, ale jménem **Lakmé** ze známé francouzské opery; pod záminkou lásky k vysokému umění Kopfrkingl **odmítá respektovat** osobitost ostatních členů rodiny.

Ted' bychom si měli připomenout, že ačkoli pro běžného zájemce o historii je **fašismus** – a **nacismus** – jevem barbarským (připomeňme nacistickou zálibu např. v germánské mytologii), ve skutečnosti to současníci viděli jinak: fašisté (němečtí i itaští) získávali sympatie velké části veřejnosti svým produktivním **zájmem o moderní technologie**: automobilismus, letectví, zbrojní průmysl i o moderní monumentální stavitelství.

V **euroamerické společnosti zhruba od 20. let 20. století** bylo **moderní myšlení** spojováno s **kremací** – spalováním nebožtíků. Bylo to prostorově úspornější, lacinější a hygienicky vhodnější než klasické pohřby do země. Propagace kremace vedla dokonce k zakládání spolků přátel žehu a ke společenským akcím takových sdružení.

Jako další, ale celým příběhem procházející motiv najdeme v knížce obyčej **tibetských mnichů** odejít z tohoto světa vlastním sebeupálením (Poznámka: Ani Fuks při psaní *Spalovače mrtvol* nemohl tušit, že na začátku r. 1969 se tibetskými mnichy nechá inspirovat pražský student Jan Palach, který se veřejně upálí na protest proti tomu, jak po sovětské vojenské invazi československá společnost rezignovala na ideály Pražského jara).

Fuks líčí Karla Kopfrkingla (kterému manželka říká Romane) se **směsí pokrytecké, ale vlastně hororové uhlazenosti a smyslu pro absurdní grotesknost**. Vidíme to už v **prvním úryvku**, kdy zjišťujeme, že v jídelně bytu Kopfrkingových, kde se hoduje se starosvětskou pečlivostí a láskyplností, visí na stěně časový přehled jednotlivých žárových aktů v krematoriu. V druhém úryvku si Kopfrkingl ze sestavy aktuálních hostů vybírá submisivního pana Janáčka a s profesionální pýchou mu tabulku předvádí a vysvětluje. Čtenáři v tom okamžiku musí naskočit paralela s nejhruznější lokalitou celého holocaustu: kolejiště v koncentračním/vyhlazovacím táboře **Osvětim 2 Březinka**, kde za asistence „Anděla smrti“ Josefa Mengeleho bylo přivážení vězni okamžitě třídění na ty, kteří hned půjdou do plynu, a na ty, kteří ještě nějakou dobu budou mít šanci přežít. Rychlost a plynulost selekce patřily k nejhruznějším aspektům celého procesu.

Kopfrkingl se tu ukazuje jako člověk, který je připraven se na této zřůdnosti podílet, pokud to uzná za vhodné. Do toho všeho zní **klasická hudba**: že je to ďábelský Mefisto z operního ztvárnění Goethova Fausta, to je samozřejmě symbol. Nacisté si v klasické hudbě mnohdy libovali: nacionalisticky využili opery Richarda Wagnera na starogermánská témata – a připomeňme, že jeden z hlavních architektů holocaustu, Reinhard Heydrich, pocházel z rodiny dirigenta a skladatele a sám byl výtečný houslista. Ještě si všimněme, že Kopfrkingl se na závěr svého výkladu zasměje a všichni tak učiní po něm: jsou jím zcela **ovládnuti**.

V dalších úryvcích už jsme dál. **Kopfrkingl se dal k fašistům mezi českými Němci** a ukazuje se, že z prospěchářských důvodů dokáže plnit i ty **morálně nejnižší úkoly: pronikat na židovské akce a donášet o nich nacistům.**

A když zjistíme, že pod slupkou jeho údajného zbožňování jemné manželky se skrývá realita chlapa chodícího do **bordelu**, je nám jasno, že celá starost fašistů o lepší budoucnost evropské rasy je jen účelovou přetvářkou.

Kopfrkinglův postoj k Židům je na prvním místě **pohrdavý**: jsou to zbloudilí lidé, kteří škodí nevědomostí. Připomeňme si, že nejen tehdy, ale i dnes xenofobní a vlastně rasistická nenávisť vzniká z nadřazené představy, že jen *my* máme pravdu, že jen *my* jsme ti vzdělaní, přemýšliví, pracovití, kultivovaní...

Kopfrkinglova likvidace vlastní rodiny – údajně neschopné čelit drsným výzvám blížícího se zítřka – se ukazuje jako projev vyšinutého mozku – když Kopfrkingl začne krematoriu šéfovat, je zřejmé, že už není duševně zdrav; ostatně po válce se potvrdilo, že vůdčí a nejvěrnější osobnosti nacismu byly psychicky vyšinuté.